

ПРИДОНЕСОТ НА ПРОФ. Д-Р БОНЕ ВЕЛИЧКОВСКИ ЗА МАКЕДОНСКАТА ПАРЕМИОЛОГИЈА

Кристина Димовска
Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје
Дата на прием: 13.12.2022 г.

Апстракт: Трудот е посветен на научниот придонес на проф. д-р Боне Величковски (1948 – 2022 г.) во областа на македонската паремиологија, со посебен акцент на кратките жанрови пословица и поговорка.

Свесно одлучив трудот да го ослободам од обременувањето да биде научен бидејќи ми се чинеше дека една ваква тема бара, и некако природно подразбира, понепосреден пристап, па затоа во него истакнувам свои и само свои субјективни размислувања за придонесот на проф. д-р Величковски за темелното разбирање и можеби, несвесно и неинтенционално од негова страна, за неговото педагошко влијание врз моето разбирање на кратките жанрови, какви што се поговорката и пословицата.

Во разговорите со моите колеги од областа на фолклористиката, имам истакнато повеќе пати дека да не беше стилот на концизно, релативно и само навидум едноставно соопштување на комплексни размислувања за поговорките и пословиците на д-р Боне Величковски, да не беше неговата извонредна способност да транспонира огромно знаење на скроман начин, и да не беше неговата срдечност како човек, веројатно никогаш немаше да се нафатам да си ја „исправам среќата“ во областа на паремиолошките истражувања. Да не беше неговиот оптимизам и верба во мене, сосема ненаметливи каков што беше и тој, засилени од нагонот да испитам една, за мене, непоимлива и застрашувачки непозната област, веројатно никогаш немаше да се соочам со предизвиците на толкувањето на паремиолошките форми, а дали навистина сум успеала, само времето ќе каже.

Трудот помалку претставува лажно славење на придонесот на д-р Боне Величковски за разбирањето и за толкувањето на кратките жанрови, а повеќе претставува омаж за влијанието што тој, сигурно несвесно и ненамерно, го изврши врз мојот професионален развој како истражувач на кратките жанрови.

Клучни зборови: придонес, проф. д-р Боне Величковски, паремиологија, поговорки, пословици

Сознанијата што ќе се изнесат подолу се премногу лични и субјективни, па со тоа и дискутабилно корисни за фолклористичките истражувања како научни, па од таа причина, ова излагање не е научен труд, ниту може да се класифицира како таков. Веројатно и

класификацијата на „кратко соопштение“, која ја предлагам погоре, а која стана нужен маркер за сите трудови во списанието „Македонски фолклор“ од 2021 г. па наваму (и која има повеќе практична и техничка, а помалку аксиолошка природа), е неточна, од причина што изнесените сознанија и размислувања жанровски подобро би се именувале како „есеистички“, а не „научни“. Затоа, не треба да ми се забележи што во трудов не нудам хипотеза и методи, како нужни предуслови за еден труд да се смета за научен, а тоа го правам свесно, зашто природата на трудот и мојата авторска интенција, не се сосема и апсолутно научни во овој случај.

Ми звучи изнасилено и неприродно да ја употребам синтагмата „македонска паремиологија“, затоа што ми изгледа како да ѝ давам национален предзнак на една фолклористичка дисциплина која е светска придобивка, ако можам така да се изразам, односно на една дисциплина, која не би требало да се стегне во национални рамки. Синтагмата ја искористив за на најекономичен начин да упатам на едно мастодонтско поле на истражувања коишто ги интерпретираат кратките жанрови, во кои започна и работеше д-р Величковски, за потоа да се надоврзам и јас. Употребата на што помалку зборови за да се каже што повеќе е својствена за еден паремиолог, а на некои луѓе ваквата способност им е вродена, додека останатите понекогаш мораат дури и видливо и физички да се „мачат“, за со многу зборови да не кажат речиси ништо што е содржински издржано, ниту, па, значајно. Меѓутоа, не ни е потребно никакво божјо вдахновение или интелектуална проникливост за да сфатиме дека дури и ефективната комуникација сфатена на ваков начин, можеби во „вистинскиот“ живот не е онолку ефективна колку што ние замислуваме или колку што ние би сакале да биде.

Под „македонска паремиологија“, формулирано неумесно од моја страна, но нужно во контекстов, ги подразбирам влијателните и важни научни достигнувања во дефинирањето на кратките жанрови од страна на д-р Величковски, и како ова дефинирање влијаеше врз обликувањето на моето сфаќање на истите овие жанрови. Вообичаено, кога ќе се каже „паремиолошки форми“, по автоматизам се помислува на поговорката и на пословицата, но од сите истражувања на д-р Величковски, а и од мојот ограничен научен придонес, денес знаеме дека паремиологијата има толку широки размери, што опфаќа и жанрови како што се вицот или мотото, за кои можеби не би ни

помислиле дека се дел од паремиологијата или дека научно би се третирале.

Сметам дека е нужно посебно да ги издвојам научните придонеси на д-р Величковски, кои најмногу помогнаа при теориските предизвици што се појавија уште од првите денови на работата на мојата докторска дисертација, којашто е, очигледно, од областа на паремиологијата.¹ Веројатно најзначајна беше неговата докторска дисертација: *Заемнӣте влијанија меѓу македонскӣте народни ӣсловици и ӣоѓворки и ӣсловицӣӣе и ӣоѓворкӣӣе на другӣӣе балкански народи* (1999 г.), која ми ги даде основните насоки при дефинирањето на поговорката и на пословицата како паремиолошки форми, но не помалку битни беа (и сè уште се): *Македонско-англиски и англиско-македонски ӣсловични ӣаралели* (2002 г.), *Француски ӣсловици и нивнӣе македонски еквиваленти* (2004 г.) и *Македонски ӣсловици и ӣоѓворки* (2009 г.). Сигурно би било нечуено да се рече и да се признае дека она што го издвои, за мене, придонесот на д-р Величковски како помаркатен од оној на д-р Пенушлиски и на д-р Саздов во поглед на паремиолошките сознанија, е блискоста, актуелноста и модерноста на дискурсот на д-р Величковски, лишен од романтично, па и романтичарско-архаичниот начин на изразување, како посвојствен за првите македонски фолклористи споменати погоре. Стилот на д-р Величковски е модерен во онаа смисла во која тој е сфатлив и е применлив и денес, и во тоа лежи неговата корисност, а да се биде безвремен и корисен, значи да се биде постојано актуелен, присутен во секоја историска доба, без разлика на тоа какви сè политички, општествени, културни и социјални промени се случуваат. Во концизноста на неговиот стил на пишување, истакнат во споменативе негови дела, лежи клучот за едноставно разбирање на поговорката и на пословицата, а нешто да се разбере навистина, значи истото тоа нешто понекогаш и да се засака, токму поради тоа што е направено да биде помалку нејасно.

Благодарение на размислувањата истакнати во неговата докторска дисертација, а кои се однесуваат не само на поговорката и на пословицата како кратки жанрови, туку и на максимата, во мојата

¹ „Паремиолошки форми во херојската епика (низ примери од *Беовулф*, *Волсунџа саџа*, *Песна за Нибелунзӣе* и циклусот за Марко Крале)“, одбранета на УКИМ на 27.12.2017 г.

докторска дисертација, а и во трудовите што ги имам објавено досега на теми што ги третираат кратките жанрови од различни аспекти, понудив работни дефиниции, кои се помалку модерни од оние на д-р Величковски, но во кои е евидентно неговото влијание. Овие дефиниции се далеку од фиксни и не би требало да се сфатат како аксиоми, но во времето на работата на мојата докторска дисертација, беше потребно да се направи дистинкција меѓу различните видови кратки жанрови, особено ако се има предвид корпусот во кој ги лоцирав. Па така, пословицата ја дефинирав како: вербално ограничен, згуснат и синтетизиран експресивен исказ, чијашто педагошка функција во даден контекст и констелација е да тврди, а не да советува или да предлага. Таа се стреми да ги евоцира усвоените морални сознанија во едно општество издигнато на традиционална основа. Оваа дефиниција е веќе анахрона, и тоа *само неколку години* ѝо моето докторирање, бидејќи терминот „традиција“, начинот на кој таа се сфаќа, нејзините статус и важност, се многу поинакви од она што на ум го имале истражувачите на фолклорот, кои меѓу првите пишувале за неа. Но, тоа е друга тема.

Поинаку формулирана, истата дефиниција гласи дека пословицата е: краток, згуснат, изразит, но и наративен исказ, чијашто поучна функција е, во соодветни околности, да потврди нешто, да се повика на одредени специфични човекови искуства. Таа антиципира, поттикнува и евоцира веќе претходноусвоени искуства, стреми да им даде форма на генерални животни искуства, пренесувајќи го тоа преку препознатлив дискурс.

Поговорката, од своја страна, е лишена од фабула, која е својствена за пословицата и е без суд и заклучок (Величковски 1999: 145). Таа, како паремиолошка форма, е блиска, но не и структурно, формално и стилистички слична на пословицата, затоа што кај неа на заден план се наративноста и давањето заклучок за одредена ситуација. Структурирана е и се сфаќа како семантичко клише, како „смрзната“ форма, а во одредени контекстуални околности и како фразеологизам, како „мртва метафора“, особено ако е транспонирана по устен пат, што значи дека слично како пословицата, така и таа пренесува, со стегнат, одмерен стил, вистини за човекот и за животот, со примарен акцент на сликовитоста со којашто таа мајсторски се претставува.

Пословичниот исказ, пак, не претставува класична паремиолошка форма, туку е поправо проширена, литераризирана и

стилизирана пословица во пишан формат, и токму оваа паремиолошка форма беше најзастапена во дисертацијата, којашто се занимаваше со „ловење“ и со дешифрирање на (народната) мудрост во херојските епови и епски песни.

И покрај тоа што на темата на паремиолошките форми во херојската епика беше посветена цела докторска дисертација, тоа не значи ништо и тоа не значи многу, туку просто претставува само едно „кршење на мразот“ и дава подлога од некаде да се почне. Д-р Величковски, кој беше дел од комисијата за одбрана на мојот докторски труд, беше толку срдечен и ентузијастички настроен за квалитетот на дисертацијата, што неговиот оптимизам за успешноста на мојот труд, воопшто не беше засенет од недостатоците што еден ваков почетнички труд е осуден да ги има. Тој, просто, беше фасциниран од обемот на материјалот претставен во докторската дисертација и од пристапот во третманот на темата, но не верувам дека ова беше причината за недостатокот на критичко мислење од негова страна, кон моите тогашни теориски размислувања, туку неговиот став и држење попрво беа израз на неговата широкоградост, отвореност и искреност како личност, кои никогаш не беа ни нападни, ни вештачки, туку беа, и до денес се, израз на реткиот афинитет и способност големите вистини да се кажат одмерено, без многу фанфари. Верувам дека неговиот начин на пишување и на мислење беше одраз на неговата личност (или, поточно, на неговата персона), затоа што иако не можам да кажам дека доволно го познавав д-р Величковски, – ако воопшто можеме доволно да познаваме кого било –, сепак сигурна сум дека неговата темелност во научниот пристап се должеше на природата на неговата личност, а неговата скромност беше одраз на отфрлањето на денешниот несамокритичен егоизам и неоснована самобендисаност, кои се втората опасна пандемија на нашето време, и кои укажуваат на тоа дека индивидуализмот не е онолку прогресивен колку што ние сакаме да мислиме дека е. Тој не го ценеше преценетото, како многумина, ниту пак го потценуваше ценетото, а ова е одразено во одмереноста и во научната издржаност на неговите научни трудови.

Неговите трудови се истакнуваат и по уште нешто друго – имено, тие се совршено соодветни за почетници, за сите оние кои, како мене, немаат и немаат никаква претстава ниту идеја што се паремиолошките форми, па имањето на вакви трудови, во секоја смисла на зборот, ја елиминира сенката на опасното непознато, кое

многу често знае да биде застрашувачко и одбивно. Иако студентите кои се запишани во моментот на Втор циклус студии на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, досега не пројавија интерес за кратките жанрови, и повеќето од нив се насочени во сферата на етномузиколошките истражувања, сепак треба да се доволно свесни, – ако веќе се запишале на втор циклус студии и решиле да го сфатат студирањето сериозно, – дека сестраното знаење е сè уште во мода и дека магистерските трудови не се само формалност, или барем не би требало да бидат, во еден нормален свет. Тие можат само да добијат на „тежина“ ако се осмислени интердисциплинарно, а за ова понекогаш мора да се вложи „машки“ труд, за што не е кадарен секој, но за што треба да се стреми и да работи секој кој сака да се изгради како сериозен научник.

За време на моето студирање на додипломски студии на факултетот „Блаже Конески“, на Катедрата за општа и компаративна книжевност, немавме учебници на македонски јазик за речиси ниту еден предмет, а истиот проблем ја продолжи традицијата и за време на моето вработување кога и започнав да ја работам докторската дисертација. Погореспоменатите дела на д-р Величковски, и особено неговата докторска дисертација, беа спасоносни, затоа што можеа да се сфатат како еден вид учебници – истовремено полни со корисни и нови податоци, но и конструирани на таков начин за да бидат и високонаучни, па во мајсторијата комплицираното да се претстави како едноставно за разбирање, лежи генијалноста на неговиот пристап.

Иако ми се чини дека наведувањето на прецизните библиографски податоци за трудовите на д-р Величковски е стерилно и ја одзема искреноста на пофалбите за неговите научни напори и достигнувања, сепак ги наведувам², затоа што сите тие се издадени од Институтот за фолклор; со оглед на тоа што списанието „Македонски фолклор“ од 2022 г. има свој DOI број, тоа значи – или барем се надевам дека значи – дека списанието со своите трудови сега е пошироко достапно, па може да се рече дека објавените трудови се „архивирани“ на попрактичен начин и се достапни до поголем број читатели. Чекор напред за редакцијата на списанието, ќе биде и неговото индексирање во некоја меѓународна база, што само

² Ги наведувам сите негови дела, кои досега ми помогнаа во дефинирањето на некои паремиилошки форми.

повеќе ќе ја зголеми „видливоста“ (присутноста) на нашите научни трудови во толку актуелниот интернет простор.

Сите ние се прилагодуваме на дигитално време, и често пати примат им даваме на електронските изданија на книгите и на статиите што ги читаме, но тоа не значи дека старошколскиот шарм на печатените изданија е загубен. Во нив е задржан еден одмерен и промислен стил на изразување, кој понекогаш се губи во нашево премногу динамично време.

ЛИТЕРАТУРА

Величковски, Б. 1999. *Заемниџе влијанија меѓу македонскиџе народни џословици и џоѓоворки и џословициџе и џоѓоворкиџе на друѓиџе балкански народи*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ [докторска дисертација].

_____. 2000. „Пословицата и нејзината врска со другите фолклорни жанрови“. *Македонски фолклор*, год. XXVIII, бр. 55, 83–90.

_____. 2001a. „Верувања изразени во пословиците и поговорките“. *Македонски фолклор*, год. XXIX, бр. 56–57, 461–470.

_____. 2001б. „Традиционалните фолклорни жанрови пословицата и гатанката во меѓусебна релација (денешна перспектива)“. *Македонски фолклор*, год. XXIX, бр. 58–59, 27–32.

_____. 2002. *Македонско-англиски и англиско-македонски џословични џаралели*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

_____. 2004. *Француски џословици и нивниџе македонски еквиваленти*. Посебни изданија, книга 55. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

_____. 2005. *Руско-македонски и македонско-руски џословични џаралели*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

_____. 2006. „Афоризмот и пословичното богатство“. *Македонски фолклор*, год. XXXII, бр. 63, 47–55.

_____. 2007. „Заедничкото во пословиците и поговорките на балканските народи“. *Македонски фолклор*, год. XXXIII, бр. 64, 69–80.

_____. 2009. *Македонски џословици и џоѓоворки*. Посебни изданија, книга 73. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

**THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR BONE VELIČKOVSKI TO
MACEDONIAN PAREMIOLOGY**

Kristina Dimovska
“Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje

Summary

I have given myself the freedom to write a non-scientific paper in which I explain the contributions of professor Bone Veličkovski, who was a long time researcher at the “Marko Cepenkov” Institute of Folklore and who is and will remain an irreplaceable erudite when it comes to the knowledge and understanding of proverbs.

His persona was in accordance with the virtues of wisdom: known as a kind, collected and very humble man, Professor Veličkovski was an epitome of profoundness and this is remarkably present and evident in all of his works. I believe that if it was not for his doctoral dissertation from 1999, I probably would have never engaged in paremiological research, or at least not with such “ease”. This “ease” was thanks to his very unambiguous and coherent discourse, which is the same time comprehensive in its complexity but also simple enough to be understood by students, and this is not something that many authors are capable of transponing.

My very modest omage for his opus has the purpose to remind students, researchers and colleagues of relating fields, of the importance of his paremiological endeavors and of the notion that writing master and doctoral dissertations in the field of folkloristics, should be approached interdisciplinary, and even intermediary, and that the field of folkloristics should not be discredited as “less worthy” in comparison to other seemingly more lucrative academic fields.